

I

(Stařec mezi městy)

NIKDE NESVÍTÍ PRÝ MĚSÍC TAK SNIVĚ, TAK měkce jako v Benátkách. Také ale nejsou Benátky více již Benátkami leda za měsíčního světla, kdy historická vzpomínka jako krásný sen rozestře se po lagunách i palácích, kdy obrazotvornost tvá směle pokračuje tam, kde život sám dávno již přestal, a kdy oko tvé vidí jen obrys postavy té slavné královny moří, nepozoruje ale vrásku na její líci a záplatu na jejím rouchu. Benátky dožily a nyní jako by i dodrímovaly poslední již svůj sen, kdo chce po benátsku nyní žít, musí jen snít.

Kdo chce studovat stavitelské památky v liduprázdných kostelích, v rozpadávajících se palácích, nestarat se ale o jiný význam Benátek, než který zaujmají v dějinách umění, prožije dny zde dosti ještě bohatě; kdo přijde do Benátek s vřelou ještě vzpomínkou historickou, s myslí naplněnou často spatřovanými vyobrazeními a poeticky vylhanými popisy, zchudne zas na mysli své. Obraz ti nepodává všechny ty známky spousty a špíny, a historii svou sobě Benátky již odbyly. Nepředpojatý cestovatel nemile je z očekávání svého vyrušen, nespokojeně přechází a přeplavuje se z místa na místo a degraduje sám každou svou myšlenku dřívější. — Ovšem znenáhla začne porovnávat a přemýšlet, jako v každých zříceninách začne také zde vlastní svůj život vkládat místo života uprchlého, začne snít a konečně, když přijde rozloučení, přec jen zas s jakýms steskem a nerád loučí se s Benátkami jako s každým elegickým dojmem.

Benátky jsou jako kráska, která zpyšněla u vědomí krásy své, ale sestárla; chce mít historii své krásy, dlouhou a bohatou, také ale ještě přítomnost. Apelace na přítomnost může ji učinit protivnou. Ovšem slabá to útěcha, že co se narodilo, musí také umřít, a těžko se loučí s pýchou. „Lidé vystavěli

Řím, Benátky bozi“, zapěl Sannazar v latinském distichu a obdržel za pochlebenství to 600 dukátů. Bozi ale nejsou nesmrtelní, jména jejich se zapomínají a díla jejich se rozpadávají. Taktéž Benátky již začínají být, ba jsou již zříceninou, nejvelkolepější sic a nejkrásnější na světě, přec ale zříceninou. Klesaly po čtyry století, nyní se již jen rozpadávají a propadávají. Přejde den, kdy rozežrané části jejich vyplní mezery bahnitých lagun.

Benátky byly královnou moře, nyní žije obyvatel jich od almužny cizinců — šťastný Sannazar! Také Benátčan sám je zříceninou. O jeho městu lze opsat první verš Jeremiášova pláče: „Kterak sedí samotné město plné lidu: paní národů učiněna jest jako vdovou; kněžna krajin poplatnou učiněna jest.“ Ale Benátčan není národem judským, jež pamětní peníz Vespasianův představuje co ženu s zahalenou smutečně tváří, sedící pod palmovým stromem. Benátčana by musili představit líně ležícího v arkádách paláce dóžů, líně a hladově. 30.000 čítají nyní Benátky chudých, mezi nimi 14.000 žebráků.

A také bývalý nobile není Jeremiášem, nýbrž Oblomovem, k tomu zchudlým. Staré rodiny nobilů vymřely a nových přibylo tuze málo, vždyť Benátky nelákají víc jako lákaly, když Jindřich Čtvrtý koupil si za drahocenné brnění hodnost benátského patricia. Byly to slavné rody. Jediný z nich (Morosini) dal republice osm dóžů, Uhrám královnu, Horvátsku taktéž. Na trůn cyperský povýšili dceru benátskou, Kateřinu Cornari. Německo pokořili, Cařihradu dobyli, z Jerusalema přivezli si sloupy do svých kostelů, z římských amfiteátrů podél celého Jaderského moře přiváželi celé lodní náklady na své paláce, a vejděte dovnitř těch skvostných paláců, posud poznáte, jak žili v zlatě a hedvábu, jak se obklopili nejvzácnějším uměním a nejsybaritštějším pohodlím, a nyní — nyní je šest set paláců a domů na prodej, aniž by se hlásil kupec, a čtyry sta meblovaných na pronájem, aniž by přicházel nájemník. Vykonali mnoho, ale pro slávu osobní, chtěli skvosty celého světa snést v rodiště své, ale v osobní prospěch. Egoismem se prohřešili proti vlasti, intrikantní, ukrutnou vládyčtivostí proti svobodě, zničili budoucnost kvůli lichotné při-

tomnosti. Nebylo potřebí, aby Cristoforo Colombo, syn soupeřícího Janova, objevil cestu do Nového světa, Benátky klesaly již dříve vnitřním neduhem. Pád jejich byl ale nadobro rozhodnut, když se přes Scala dei Giganti, přes čarokrásný ten schodový mramor, skoulela šedivá hlava svobodomyšlného dóže Marina Falieri. Ve velkém sále nahoře v paláci, kde jsou podobizny všech dóžů, je místo Falieriho vyplněno černým sukem; to sukno značí nyní smutek Benátek.

Arci, sláva Benátek byla velká. „Venezia in gloria“, obraz toho Veronese, jenž sama sebe nakreslil na jiném obraze, na „Večeři v domě Levi“ (Akademie) co hotového kavalíra, skví se posud v nepřekonatelné kráse své. Avšak, co se na obraze leskne, neleskne se více v skutečnosti. Velká byla sláva a velká musila uplynout doba, než zhynula, ale zhynula přec. Je ticho v městě lagun. Vyjma dlouhou, úzkou a temnou Mercerii, kde kupci a při otevřených zcela dílnách pracující řemeslníci nadělají trochu italského hluku, vyjma as dva trhy, rybářský a zelený u Rialta, historického toho závěrku obchodní Mercerie, vyjma náměstí Sv. Marka za doby večerní, je ticho. I ty osterie na Rivě, kde gondoliere a námořník dříve hlučili, jsou nyní tišší. Ticho je u Piazzetty, odkud na zlaté lodi Bucintoře vyjížděl nově zvolený dóže, aby skvostný prsten ponořil v lůno moře, nevěsty své, a v přístavě, kde jindy na tři sta kotvilo vlastních lodí benátských, je nyní sotva šest větších lodí cizích. V arsenálu, kam kdys 16.000 dělníků zrána vstupovalo s pozdravem: „Ať žije svatý Marco!“, je úplně mrtvo — arsenál se přestěhoval do Janova. Na Canal grande jen po chvilkách a tiše jako netopýr přeletí černá gondole, černá od té doby, co lid pochoval republiku, již nazýval „naše dobrá matka“, a co poslední dóže Ludovico Manin uložil se do krypty jezovitův, jimž první dóže jména Manin byl vystavěl chrám a klášter. Po ulicích, jimiž druhdy, před válečnými výpravami, proudilo se na 40.000 benátských vojínů, a mimo to vždy tlačil se lid, duní nyní po mohutném pískovcovém a trachytovém dláždění jen zřídka krok savojského pěšáka, rovněž zřídka ale krok chvátajícího obchodníka. A obchodník jde s hlavou sklopenou, nejnovější doba mu nepřinesla výdělků či obchodní radosti, místo benátských zec-

chinů a dukátů má v kapsách jen ušpiněné papíry, jeho mincovna, krásná Zeccha, zahálí, a i drobný peníz razí se ze zbylých rakouských děl kdesi ve Florenci. Ve velkých hostincích není hostů cizích a v malých není domácích; Italián je vůbec a Benátčan musí být střídmy.

Benátky jsou a nejsou. Průvodce vám ukáže velmi mnoho — co bylo. Také vám ukáže, co se odneslo, na př. Napoleonem I., a co se musilo za restaurace pak zase dodat zpět. Co ale uměleckého tajně i veřejně šlo již a jde z paláců do kteréhokoli začazeného „cabineto di antichità“ a odtud do ciziny, nevrátí se asi více zpět. A nejméně vrátí se zpět ta ztracená neodvislost. Benátky nemohou být městem odvislým, provinciálním, druhým, třetím nebo čtvrtým. Nestojí-li nejvyšš, nežijí. Mohla by přijít doba příznivá? A kdyby přišla? — „Es macht das heutige geschlecht mir grauen!“

II

(Canalazzo)

„V BENÁTKÁCH NEJDŘÍV SE PODÍVEJ BUĎ DO vùkolí Sv. Marka buď na Canal grande; je sice rozhodně jedno, na co z obého dřív, jsi ale hlupec, nepůjdeš-li před dřív na kanál,“ praví italský epigram. Člověk nechce být ani v očích nebožtíka epigramatisty hlupcem a jde se tedy nejdřív podívat na ten „div světa“, na to „corso benátské“, na to báječné sloučení města s mořem. Vypravují sice, že i jinde, v Číně a Japonsku, jsou „ulice slané a břehy vypracované“, ale v Benátkách je ta sůl historická a ta vypracovanost umělecká.

Benátky stojí na jehlách, zaražených do mořských bahen čili lagun. Po lagunách jdou ulice čili „calle“, vlastně uličičky, z laguny na lagunu jdou mosty, jichž je ke čtyřem stům, a mezi lagunami jde as půl druhého sta kanálů čili „rii“. Největší z těchto se nazývá Canal grande, benátsky Canalazzo, kdysi ložisko řeky Brenty. Počátek jeho je hned nad mramorovou Piazzettou, mezi temným mramorem paláce Trevesanského a bílým mramorem Dogany (po česku „celnice“ a po

pražsku „Ungeltu“); pak běží mezi samými mramorovými paláci až do středu města, projde obrovským obloukem slavného Rialta, vroubí se zase mramory vpravo i vlevo, dotkne se vpravo „ghetta vecchia“ čili starého židovského města s nejvyššími, až sedmipatrovými domy benátskými, dotkne se trhu zeleného, rybářského, ovocného, čtvrti řeznické a pašerské a vybíhá kolem ostrovu di S. Chiara za město k obrovskému viaduktu železničnímu, do moře postavenému a vedoucímu k Mestre na dvou stech a dvacíti dvou obloucích. Jak tenká nit mizí viadukt ten v modré dálce. Šířka kanálu obnáší místy až 200 stop při hloubce i velkým lodím přístupné a pouť jeho jde středem města formou obráceného S. Od Piazzetty ke Gran Ponte della Strada Ferrata a odtud kolem vojenského cvičiště Campo di Marte, kolem benátského popraviště a čtvrt hodiny širokým kanálem della Giudecca nazpět zas k Doganě je cesta vystačující na desítisvazkový cestopis.

Břehy Canalazza jsou šňůrami, na které benátská aristokracie navlékla mramorové pomníky své slávy i pýchy, jeho voda je zrcadlem, ve kterém se obráží historie benátských rodů i historie italské architektury. Sta a sta je zde paláců, uvádějících ti často slyšená jmena velkých rodin: palác Contarini, Cornari, Pisani, Morosini, Foscari, Mocenigo, Dandolo, Loredan atd. atd. Kamenem i kovem se zde zvěčnili umělci nejslavnější, Sansovino, Longhena, Massari, Buono, Vittoria, Bramante, Bergamasco, Scamozzi, Lombardo atd. Všechny možné slohy lze zde studovat, na jednom paláci vidíš sloh maurský, na druhém čistě arabský, na třetím se mísí sloh jonický s korintským a dorickým, pak byzantinsko-italský, pak sloh Lombardův atd. Většina jich trpí ale nedostatkem čistě benátským, rovnou nezlomenou římsou a linií, nedostatkem tedy profilu.

Žádný cestovatel neopomine vejít dovnitř několika z těch paláců. Ulice neb nábřeží není před nimi žádného, stěny sbíhají přímo do vody. Jako stály kameny do nedávna před chodníkem paláců pražských, stojí zde do vody zaražené, nyní zčernalé prázdné klády, určené k zapevnění gondolí a kdys natřené erbovními barvami benátských rodů. Gondole pro-

jede jimi k pěkným schodům, projedeš dovnitř a vidíš obyčejně pěknou sloupovou síň, často pěkné nádvoří, vždy ale krásné schodoví. Daleká většina paláců je nyní uvnitř jako vymetena, a kdo si je najme, musí jinde najmout nábytek. Některé jsou ale částečně, některé ještě zcela nábytkem a vším opatřeny, čím dříve byly, zvláště ty, které se teprv nedávno a snad obcí daly do prodeje a z nichž aby jednotlivá umělecká díla neb cokoliv jednotlivého se prodávalo, obec netrpí. Vždyť by pak Benátky ještě méně lákaly navštěvujících cizinců!

Kde ale je vše, jak dříve bylo, aspoň co do počtu kusů zachováno, vidíš bohatství veliké, pravý benátský přepych, třeba by zahalený pavučinou a prachem, vybledlý a přiošumělý. V oknech jsou hravé malby na skle, kolem oken obrovské záclony z nejtěžšího hedvábí. Nářadí je ze dřeva růžového nebo ebenového, plochy stolní z mramoru s překrásnou achátovou a koralovou mosaikou, podlaha mosaika mramorová, bohatě obmyšlená drahým verde antico, na stěnách krásné fresky, na stropěch samá mohutná liština zlatá, na loži koberce z nejdražších bruselských krajků a s pověstně skvostným benátským vyšíváním, zrcadla v rozměrech největších, a kamkoli se ohledneš, všude samý křišťál a úběl, překrásnou řezbou vyvedená šachovnice, vzácná socha a mistrný obraz, přepych blahobytu i výtvoř nejdokonalejšího umění. Nejbohatší rozmanitost a přec ve všem soulad; na všem známka benátského ducha a rozvoje. Benátský stavitel vystavěl palác, benátské ruce jej vyšperkovaly, benátský sochař a malíř uložili do něho nesmrtelná svá díla, a Sansovino a Tizian byli právě tak velcí a dokonalí umělci jako benátská vyšívačka dokonalou pracovnící. Vše svědčí o snaze původní, o samostatném pojetí cizího, o samostatně se vršící kultuře, vše je harmonické, vše benátské. I ta kamna, která tak pánovitě pnou se v koutě, mají formu původní, formu — čepice benátských dóžů.

Ale takových budov není mnoho. Bud' je dali soukromníci z nouze do prodeje a obec bdí, aby se z nich nic jednotlivě neodprodalo, nýbrž vše umělecké v Benátkách se zachovalo, nebo jsou zcela majetkem obce, která je bud' zdělila po vymřelých rodech nebo je pro nezaplacené daně zkonfiskovala. Ale soukromníku i obci daří se na palácovém trhu jako na

Rivě degli Schiavoni shrblému vetešníku, který každého dne zrána krám svůj vyloží a navečer opět složí celý a rukou kupcovou nedotknutý. Vyslovili kletbu zachování, neboť se více o to nestarají. Záclony oken pod tíží prachu se až trhají, z úbělových sošek ulamují cizinci kousek po kousku, povlak křesel je moly prožrán a žině derou se z něho ven, strop opadává, podlaha se vylupuje a slaný vzduch rozežírání fresky stěn. Rozpadávající se miliony vnitř i zvenčí! Nástřešní balkony s točitými železnými schody jsou větrem zohýbány a přelámány, trychtýřovité komíny jsou zbořeny, zhortěna a pobořena je střecha, dešť se už propracoval druhým patrem do prvního a prohlodá se ještě dál, ba i základy se místy snížily a zdi jsou roztrženy. V druhém patru jsou prkna přibita místo oken, v prvním patru visí půl okna nedbale ven, zavěšeno po šířce místo po délce. Stěny vypadají jako oloupány, jako neumyty, jako po nemoci nebo spíše už jako mrtvola v druhém stupni hniloby. Co je platen kararský bílý mramor! Dovede být právě tak ošumělý a špinavý, sprostě špinavý, jako bílá glaceovaná rukavička!

Nalepené bílé kusy papíru dole v přízemí naznačují lhostejnému světu, že palác lze si najmout, kusy dole v přízemí pak a nahoře ve všech patrech, že lze jej koupit. Oba břehy Velkého kanálu jsou jimi posety jako náplastmi a oznamují, že dávné Benátky se z Benátek už vystěhovaly. Kdo teď přijde a palác koupí, je nanejvýš nějaká zbohatlá tanečnice jako Taglioni, a kdo palác najme, snílek jako Byron. A ukazují ti palác Mocenigo a palác Giustiniani, že tam bydlel Byron a Chateaubriand, a vydělávají si tím diškreci.

Velký kanál je poetický jen ve světle nočním, když není vidět spoustu a špínu jeho. Jel jsem jím v každé době denní, také pozdě po půlnoci. Lesk vody, krásné obrysy staveb, stejně rozlité světlo měsíce vymazaly vzpomínky dne, podařilo se mi vepríst se do snů, vmyslit se do toho, že ty paláce kolem mne ještě žijou, že za okny jejich jsou ještě lidé plní života a lásky, touhy a blaha. Dostal jsem se pošeptmo do rozechvění sentimentálního a nahlas do melodií Gounodových. A když jsme se vrátili, chtěl gondoliere na mně o polovic víc, než bylo vyjednáno. Nevím, zda hodlal vybírat ve jménu Benátek za

mimořádné poetické rozechvění nebo ve jmenu svých uší za můj mimořádný baryton.

III

(Život na náměstí Sv. Marka)

KDOŽ NEVIDĚL JEŠTĚ PLNĚ STO VYOBRAZENÍ náměstí Sv. Marka, a kdož by chtěl teprv podrobný popis podávat! Říkají, že je Piazza San Marco nejkrásnějším náměstím na světě; nejzvláštnějším bylo by líp řečeno, neboť pařížské de la Concorde je v každém ohledu brilliantnější. Piazza připadá spíš jako nějaké obrovské nádvoří vládního paláce, a bylo také nádvořím residenčním benátské republiky, vydlážděným mramorovými a trachytovými čtverhrany jako parketami. Po celé severní straně jde starý palác republikánských prokurátorův čili Procurazie vecchie, po celé protější straně jdou Prokuracie nové, obě jsou na východ spojeny Napoleonovým palácem pro místokrále „Nuova Fabbrica“, jehož architektura má skutečně naproti ostatním již cos fabričního, a na druhé straně je obzor ukončen prapodivným tím kostelem sv. Marka, jenž v poměru k ostatním masám náměstí zdá se být nízký, stlačený. Připomenem-li, že nad koncem starých Prokuracíí a zároveň nad vchodem do obchodní Mercerie stojí věž s hodinami, Torre dell' Orologio, na níž nahoře dva obrovští mouřenínové z litiny kladivy svými vymlacují benátský čas a uprostřed níž sv. tři králové vandrují kolem pozlacené sochy Panenky Marie, tak jak na radnici pražské vandruje dvanácte apoštolů, připomenem-li dále, že před kostelem posud stojí vítězoslavné tři stěžně, s nichž vlály prapory republikánské, když vzdaly se Kandie, Cypry a Morea, nyní ale vlaje trikolora, a připomenem-li pak ještě, že v úhlu k Piazzettě stojí čarokrásná Loggetta Sansovinova a nad ní že se vznáší zvonice, Campanile di San Marco, jež byla observatoriem Galileovým a po jejíž mírně vystupujících plochách vnitřních možno i koňmo až nahoru se dostat, tož připomenuli jsme čtenáři již celý obraz náměstí, pod jehož arkádami a na jehož kamenných

parketách od rána do večera a od večera do rána víří život benátský.

Mrtvo není na náměstí Sv. Marka vlastně nikdy. Kavárny, jichž je více méně elegantních, více méně revolučními schůzemi proslulých v arkádách starých i nových Prokurácií hojně, zůstanou po celou noc otevřeny a mají stále dost navštěvovatelů. Mnohý se v nich i vyspí a mezi tím, co mu pouliční cidíč ráno za pět centesimů cidí boty a kartáčuje kabát, namáčí si pán do černé kávy nebo limonády housku a studuje ranní kursy. Černosiví holubi svat. Marka, žijící zde z dobrovolných příspěvků po tak dlouho volně, pokud po nich nesáhne ruka hladového Benátčana, přiletí k snídajícím, čekají na spadlý drobet, nebo povznesou se důvěrně až na kraj stolku. Ospalý četník, v temném fraku a ditto spodcích kroje policisty francouzského, sundává svůj popříč posazený třírohý klobouk, vyndává z pouzdra chochol, podobající se chocholu cechovních našich praporečnicků, a zastrkuje jej za klobouk, aby jej ihned zas schoval, jakmile by nějaký mráček na nebi hrozil pohromou. Slovanky od Vidima, oblečené v krátké sukně a mužský klobouk tyrolský, pěkné a obratné, přinášejí na ramenou z cisteren dóžového paláce vodu v měděncích, zavěšených na koncích železných prutů. Z postranní uličky vyjde prodavač, zastaví se u východu z arkád, rozkročí se jako kohout a rozkřikne se, že až uši brní. Rozkřikl se ze všech sil svých, ale druhý prodavač dovede křičet ještě víc, již jich křičí kolem tebe dvacet, třicet a uprostřed italského hlomozu vidíš, že nastal italský den.

A nyní již není ticho víc, náměstí Sv. Marka kvičí a huláká pořád silněji. Cizinci se svými průvodčími vrážejí do sebe a do stolků před kavárnami, obchodníci a řemeslníci otvírají krámy a lítají arkádami jako šípky, prodavačů je jako much a každý okamžik postaví ti nějakou krabici pod nos. Jsou dotěrní, neodbytní, zmaří-li se devět útoků, podniknou desátý. Začnou se sirkami, přejdou k botám, pomohou si toaletními věcmi z lastuřin a perleti, přinesou fotografie, mají, svítí-li slunce, plnou krabici vějířů, a začne-li pršet, jsou tu ihned s plnou náručí deštníků, proměňují se za den desetkrát, a konečně, když už pranic není platno, rozdávají — rozličné ty

jisté adresy. Malí kluci s mýdlem a sirkami v krabicích svých nebo s novinami v umouněných rukou postaví se před tebe a křičí, jako by poslední soud připomínali. Mají rozkošně drzé oči, dvacet životů z nich kouká a všech dvacet se na tebe směje. Vidíš, že kluk má radost, když koupíš, ale také, když nekoupíš. Požádá tě pak o trochu kávy nebo limonády, sáhne po tvém cigaru poodloženém, a když ho plácneš, sebere si alespoň pod tebou oharek, postaví krám na zem a udělá radostí kotrmelec. Mezitím přijde nějaká kytkářka. Hezká není, ale čistotná. Postaví se skromně k stolku, vybírá dlouho v košíčku, jako by pro tebe musila z náhlého vnitřního pudu vybrat jen karafiát nejlepší, podá ti jej se sklopenýma očima a jde dál, jako by to ani nedělala za peníze. A když jsi koupil první den, máš druhého dne již povinnost. Nic platno, že už držíš v ruce kytku od kytkářky jiné; ona má starší právo, poprosí tě slušně za kytku tvou a dá ti jinou, rozumí se, opět jakoby zadarmo.

Vzdor slunci je také mimo arkády živo. U paty vítězných stěžňů válí se zaháleči, po náměstí spěchají lidé jiní. Náhle povstane nesmírný hluk a běh směrem k jednomu místu, elegantní pán běží právě tak chvatně jako otrhaný kluk, hádajíť se tam muž a žena a to musí každý slyšet, ale každý! Nebo běží náhle houfy výrostků od Loggetty ke všem východům náměstí a vyvolávají, co hrdlo stačí, tažené tam právě číslo loterní. Ani největší liják nevyprázdní náměstí; když nikdo jiný, mají alespoň páni kluci z něho radost, brodí se houfně prohlubinami a porážejí se do kalužin.

O druhé hodině odpolední přeletí náměstím benátská idyla. Mrak „veřejných“ holubů, jichž předkové prý se sem dostali již za dóžete Enrica Dandola, snese se k jistému oknu starých Prokurací, tlukou křídly do skla, srážejí se vzájemně. Jak udeří druhá, otevře se okno a „holubí nadace“ rozsype se v naturalích. Dávka je ale jen „holubí“; chvilku se ta volná drůbež tlačí, chvilku ty hlavičky d'obají v rozkošném spěchu a již se to zas rozletělo.

Ale vlastní život, život plný a bujný, odlesk dávného života benátského rozlije se náměstím teprv navečer, kdy bohaté zlatnické a ozdobnické krámy rozžhou mohutná světla ply-

nová a vyvěsí blýštící reflektory, takže celé arkády vypadají jako jediný zlatý, démanty posázený diadém, kdy křídlové svítlny a obrovské kandelábry ozáří rozsáhlý kamenný parket a do jasného jich světla sejde se vše, co má chuť ku procházce a není unaveno denní prací. V zimě o čtvrté, v letě o hodině osmé jakoby rázem mění se obraz a na náměstí Sv. Marka dostavily se Benátky elegantní, Benátky zábavychtivé a Benátky lenivé, tedy Benátky skoro celé k codennímu svému dostaveníčku. Kavárny uvnitř staly se bursou kupců, arkády jsou promenádou, náměstí koncertním a bálovým sálem, v němž při zvuku vojenské hudby tančí se krokem volným a za hlasité zábavy obrovská polonaisa. Lidstvo proudí v rozmanitých kruzích, obloucích a zatačkách sem a tam, tisíce a tisíce pomalu se tu posunují kupředu a nazpět, a přec může se do proudu toho odvážit osamělé děvče, aniž by se potřebovalo obávat nejmenší sprostnosti, a může se tu proplést i nejmenší dítě, aniž by se mu kdy přihodila nejmenší pohroma. Každý kolemjdoucí bdí nad dítětem a děvče potřebuje jen zašeptnout a již se mu otvírá volný průchod. Zde je kus starých republikánských zvyků, zde je společenská rovnoprávnost obou pohlaví a všech věků a není rozdíl stavů, facchino v prosté své pruhované košili landá se pohodlně vedle nejsalonnějšího aristokrata a neučesaná žena řemeslníková vedle elegantní Benátčanky s černým šlojířem na hlavě, nejpysnější šijí a nejpysnějším krokem ve světě. K tomu tu rozmanitou hru sterých světel a tisícových stínů, v níž černý vous a vlas zdá se ještě černější a lesklejší, tmavá pleť leskne se jako bronz a temné oko jiskří život dvojnásobný, k tomu rozmanití cizinci v různých cestovních oblecích, vířivá hudba a celý majestátný pohyb lidstva — je to obraz nade všechen popis krásný!

Sedl jsem si na jedno z prostě sbitých, slamou otočených sedadel, jež kavárny po stech vystrkují i se stolky z arkád ven do náměstí, a vpijel jsem se zrakem svým do té benátské polonaisy. Maloval jsem si v myslí benátský karneval, kdy je náměstí to naplněno maškarami, kdy vedle chlapa s pytlem na hlavě skáče principe Giovanelli co „Facanapa“ (benátský harlekýn) v stejné rozpustlosti. Hudba vojenská byla k jedenácté hodině utichla, zato se rozzvučela jiná hudba tu i tam

před kavárnami. Produkovala se terceta, kvarteta a kvinteta v nejdívnějším hudebním složení co do nástrojů (na př. basa, flauta a kytara) a sestávající vždy z hudebníků mužských i ženských.

Ku kavárně mé blíží se také jedno terceto takové, dva mužští a ženská.

„Konečně uslyším také národního italského muzikanta zde,“ pomyslím si potěšen.

Ženská se zastavila a obrací se k soudruhům. „Jdi a řekni kavárníkovi, že je tu ta Češka!“ —

IV

(Palác dóžů)

NYNÍ SE HO NEBOJÍ NIKDO, STARÉHO PALAZZO Ducale! Pověra sice posud se štítí lovit ryby v kanálu, ve kterém vládá benátská oběti vražd svých pochovávala, štítí se, ač zákaz je již dávno zapomenut; avšak nikdo neplíží se víc kolem paláce dóžů se strachem před soudem, jenž „všechno věděl a ničeho neodpustil“, a nikdo nešeptá víc hlasem přidušeným: „ti nahoře!“ Neboť ti nynější „nahoře“ jsou jen nízcí sluhové odvislé obce, kteří vybírají diškrece pro sáček obce. Tak to jde! Ve velkém sále, „sala del maggior consiglio“, kde se nalézá největší na plátně malovaný obraz, Tintorettův „Ráj“, je nahoře v podstropí as šest tuctů podobizen samých dóžů; v podstropí refektáře bývalého kláštera S. Maria della Carità, kde se nalézá Tizianova „Assunta“, je zas podobná řada medailonů, podobizen malířů benátských — ale jaký to rozdíl dnes: kterých jméno bylo kdys známo po celém světě tom, jež co již známý vykreslil kamaldolský mnich Fra Mauro na pověstné mapě své, zajímají nás nyní již jen co historická mosaika; kteří pak jim sloužili štětcem svým, povznášejí nás posud děly svými, ba sama jich vznešená tvář budí sluneční pocit v útrobě naší. Tamto je kus zašlého mraku a ohluchlého hromu, zde je kus oné vznešenosti lidské, která se pne jako duha míru nade vší historií!

„Palác dóžů,“ praví jistý cestovatel, „je tímtež pomníkem

historickým, jakým Tower londýnský, Louvre pařížský.“ A jiný praví: „Palác dóžů je pravým obrazem benátské ústavy — svoboda jen na oko, despotie vpravdě.“ Poslednější výrok je důmyslnější. Přízemí je odevřená, volná arkáda, první patro rovněž, nad tím však je palác jako zabeďněná skříň, v níž jen málo panských oken; obrovské mramorové, bílé a červené kostky uzavírají místnosti, kde rozhodovali páni, dole mohl se položit opanovaný lid a poslechnout z Piazzetty, koho ortel smrti katané nahoře mezi těma dvěma červenýma sloupy zase předčítají. Lid směl i krásnou brancu „della Carta“ dovnitř do krásného dvoru, okrášleného četnými sochami, mezi nimiž Othello Moro, z něhož Shakespeare mouřenína učinil, směl tam, aby sobě z cisteren nabral vody, nebo aby se podíval na zápasy býků, na něž se dívali páni s pater vyšších, směl až k mramorovým schodům „dei Giganti“, aby se podíval na nově zvoleného dóže, k jehož volbě ničím se nepříčinil, jenž se mu ale zde představoval — avšak dále nesměl, arkády v prvním patře byly jen procházkou pro senátory a výše položená „scala d'oro“ (zlaté schody) docela jen pro nobili, zapsané do „zlaté knihy“, což se nestalo ani každému senátoru, jakž teprv té chudé holotě!

Palác dóžů není velký, je mnohem menší, než sobě jej člověk myslí podle vyobrazení. Avšak stavitelé, mezi nimiž Falierův Calendario v čele, dovedli z gotiky a byzantiky vyvést půvabnou smíšeninu, dovedli také z malých rozměrů vykouzlit velký dojem. Je to podivuhodná stavba, dole samé tenké sloupoví, takřka filigránní hračka, nahoře celé skály, očekáváš, že vše najednou shrknout musí, když ale prohlídneš blíž tu vazbu přízemních sloupů a sloupů v patře prvním, jejich obdobné opory, mohutné, rozumné rozměry celku, nezdá se ti pak skála býti těžká aniž sloup slabý. Podivuhodná stavba, v úhlu obou fasád (k Piazzettě a molu) jediný a to nepřilíš objemný sloup přízemní nese tíž celého svršku! V novější době pomáhají mu již železné obruče, patříť palác dóžů také již mezi starce. Vrásky se dostavily, pleť zešedivěla i tam, kde byl mramor nejbělejší, ba na mnohých místech již zcela zčernala, napolo je vše již v limbu. Nových okras obec od sochařů neobjednává, vyjímajíc řadu mramorových poprsí pro zmí-

něný již koridor senátorský. Z historických hlav benátských mnohá tu již kararským mramorem vypočtena: Enrico Dandolo, jenž dvakrátě Cařihradu dobyl, Cassandra Fedele, „a sedici anni miracolo di dottrina ed eloquenza“, Livius Padovanus, poněvadž Padova je hned v sousedství Benátek, jako kantor vypadající Canova, Tiziano Vecellio, „principe della pittura veneziana“, hrůza všech hrůz: ukrutník Leonardo Loredano a j. v.

Cizinec lechtá se tu především vzpomínkami na mistrné ukrutenství, již v skutečnosti kdys strašné, básněmi Byronovými a Viktora Huga ještě zvýšené. Cizinec nemá pokoje, pokud nevyleze až pod střechu, aby tam viděl ty hrůzné „piombi“, komory olověné (vpravdě ale jen dřevěné, od olověné střechy ještě výdatně vzdálené), jež Casanova po svém útěku z nich popsal. Jejich sláva není zasloužena, kdo zná jen na př. pražsko-policejní „trojku“, musí se usmát. Ovšem, vězení dolejší, sklepní („pozzi“), ty jsou již hrůznější, alespoň tak hrůzné, jako světlu naprosto nepřístupná vězení torturní komory řezenské nebo spoušť naší Daliborky. Jsou takměř již pod vodou, při větším příboji do nich moře vniká, aniž by mělo pak zase odtoku, plno tu hniloby, plesniviny, neřádu, k tomu čirá, neproniknutelná tma. V jedno z vězení těch dal se Byron as na hodinu zavřít a ohnivá jeho obrazovnost rozchuravěla se až k šílenosti zde, kde tak mnozí velcí, pevní mužové sobě zoufali. Na svobodu odtud málokterý vyšel; jednou či dvakrát k výslechu, pak jednou přes chodbu „můstku vzdechů“ tam, kde čekalo „consiglio dei Dieci“ (soud desíti) s rozsudkem, a od nich druhou chodbou téhož můstku do rukou katových. Zvenčí, z „ponte della Taglia“, vyjímá se můstek ten co monumentální, okrasná stavba, uvnitř není nic mimo holou zeď, avšak navštěvovateli je tu teskno, jako by ho ovanuly vzdechy těch tisíců odpravených, a mimovolně přiloží ucho ke zdi, nezaslechne-li za ní kroky vězně jdoucího k poslednímu výslechu. Vnitřek toho „ponte dei Sospiri“ sestává jen ze dvou krátkých chodbiček, oddělených od sebe zdí, takže ti, kteří kráčeli k výslechu, neviděli těch, kteří za zdí již kráčeli k smrti. Na konci této chodby „posledního kroku“ je zcela malá komůrka, dostačující sotva pro šest těsně vedle

sebe stojících osob. Zde byl kat s pacholkem, sedadlo a kruh železný v stěně. Odsouzenec přivázan k sedadlu, provaz mu dán kolem krku, provlečen kruhem, jedno trhnutí a „garotta“ byla ukončena. Malá železná dvířka se otevřela, mrtvola hozena úzkou šachtou dolů a ostré nože ji zbodaly a potrhaly, než dopadla. Někdy byl odsouzený svržen tam i bez uškrcení, nože vykonaly samy práci katovu. A někdy byli „zločinci“ odsouzeni k tomu, aby v pytli byli utopeni. Když pak k ránu přijely gondole pod můstek vzdechu, otevřeli železnou mříž, vyndali zpod ní rozkouskované mrtoly, dali je do pytlů, hodili k mrtvým také ty živé zašité a pohrobili vše v onom kanále, z něhož podnes nikdo ryb neloví. Kdo zrána vyšel na ponte della Taglia, spatřil vodu krví zbarvenou.

Soudy děly se vesměs v noci, dóže sám, nechť již byl státními záležitostmi nebo politickými vraždami zanešen, měl zde i spací svou komnatu, dosti blízko, aby třeba i skřípotem garotty uspati se nechal. Jeho komnaty, jakož i síň „desíti“ ozdobeny nejdražšími čalouny, stěny samá skvostná freska, stropy pokryty nejvzácnějšími, obrovskými obrazy, kolem nichž obrovské rámce z vyzlacených lištěn, rámce posud za nejdražší ve světě platicí — krvavá ironie, samé zlato a výtvořky vznešeného umění nad místy, kde se jen hrůza rodila a vraždy páchaly! Jen soudní síň tajemných, nikým neznanych, tím větší hrůzu šířících „tří“ byla zcela černě ověšena, tajemní soudcové seděli tu na třech černých stolicích a soudili každého, jehož jméno podlí udavači byli v známou „lví tlamu“, nalezájící se u přední síně jejich, uvrhli. Souzený nerozeznal tváří jejich, černými škraboškami zastřených, často byl také souzen, aniž slyšán. „Soud tří“ i „soud desíti“ měly právo na život i smrt poddaného každého, ba dóže samého. Sesadili Foscariho, sťali Marino Falieriho i s geniálním stavitelem jeho Calendariem —

Marino Falieri byl již stár, když v nebezpečné době jmenovali ho dóžem. Měl mladičkou ženu, spanilou Angiolinu Loredanu — snad to ho přimělo, by přijal hodnost a mladici ctí nahradil, čeho stářím se mu nedostávalo. Michelo Steno, nobile, snad že do Angioliny nešťastně zamilován, snad z pouhého klukovství napsal na trůn Falieriův nápis, že žena jeho,

„již on živí, jiným radost působí“. Neopatrná chloubka ho prozradila, je souzen a odsouzen — na čtyry neděle lehké vazby. Falieri, beztoho přepychu nobilů syt, nyní pak dočkav se místo zadostučinění dvojího pohanění, umínil sobě ztrestat přepychu. Plány jeho jsou zrazeny, šedivá hlava jeho sřata, místo jeho v galerii dóžů vyplněno pouze černým šlojířem a nápisem: „Hic est locus Marini Falieri decapitati pro criminibus“ (zde je místo Marina Falieriho, sřatého pro zločiny) — a pamfletář Steno stal se později sám dóžem.

V

(Kostelní a náboženské)

VĚTŠÍ DÍL SVÉHO ČASU PROŽIJE NAVŠTĚVOVATEL v kostelích. Jsou staveny s nesmírným nákladem, překonány jsou při nich všechny obtíže, jaké vůbec má velká budova na jehlách. Pod kostelem sv. Štěpána jde posud kanál, pod hlavním oltářem tamtéž druhý. Materiál k nim brán nejdražší a nejskvostnější, jednotlivé z nich jsou cele vystavěny z istriánského bílého mramoru. Mramor slaví v benátských kostelích triumf svůj. Zdi, oblouky, vížky, vše je z mramoru, portál leskne se mramorem tmavším, kazatelna myslíš že je pokryta těžkými čalouny hedvábnými, a zatím je to krásně pruhovaný mramor žlutý, upravený jako opona a čaloun, podlaha kostela myslíš že je pokryta kobercem nejskvostnějšího vyšívání, a zatím je to mosaika z nejdražších druhů mramorových, mezi nimiž hojnost proslulého verde antico. Někde, jako na př. v kostele sv. Marka, kde podlaha má už kvůli náhlým, zvláště o vánočním čase až sem zabíhajícím příbojům polohu nepěkně vlnitou, jsou ovšem v kobercích těch již mrzuté záplaty; ale bohatství materiálu posud zachovaného je přec jen nesmírné a potřebuje jen dohledu, aby se zachovalo.

Z materiálu tvořily ruce umělců největších. Od starého, malého kostelíčku San Giacomo di Rialto, pocházejícího prý již z počátku pátého století, až do nejnovějších nekatolických a čistě moderních staveb vidíme slohy všech věků, přechody všech slohů i nejkrásnější rozkvět jich. Architektura dokázala,

seč byla, skulptura učinila tolikéž, řezbářství postavilo si cíle vznešené (k jichž dosažení přičinily se tu [v San Giorgio Maggiore] i ruce české). Kostely jsou jakoby musea nejkrásnějších pomníků, velkých, ba obrovských, na něž brali již i úběl místo mramoru. A jako museem, jsou kostely také galerií nejvzácnějších obrazů. Pouť kostely benátskými až unavuje uměleckým svým bohatstvím, člověk by, při tak často se opakujících motivech, konečně zvolal: Neberte tak obrazně obrazná slova: Stvořil jej k obrazu svému; malujte jednou boha jako boha a ne jako člověka!

Není divu, že při takém unavení upíná se pak pozornost již jen na úkazy nejzvláštnější, třeba na abnormálnost místo na normu, na komickou zvláštnost místo na dílo opravdové. Nejhojnější výběr v tom ohledu poskytují obrovské mosaikové (z drobných kamínek a barevných sklíček složené) obrazv v kostele sv. Marka. „Strom apoštolů“, na jehož každé větvi sedí jeden apoštol, korunovaný drak sedmihlavý, mající na každé hlavě čepici dóžů, Jidáš ve vši opravdovosti na sněti oběšený, hlavně ale v chrámové předsíni umístěná historie Adama a Evy, Kaina a Abela, kde Eva leží v posteli s moderními záclonami a Kain a Abel vedou se za bránu na procházku, jsou pravzory naivních názorů.

Chceš-li se tomu v kostele samém hlasitě zasmát, nikdo ti nebrání, nejméně kostelník, jenž je vzorem příslovní kostelnické zdomácnělosti. Mezitím co varhany na kůru, jež jsou obyčejně pouhými varhánkami, hrají nějakou galopádu nebo oblíbenou právě operní arii, můžeš takřka všechny oltáře zlézt a ztéct, průvodce tvůj leze napřed a kostelník ti pomáhá. Obecenstva je velmi málo, i v neděli málo, jsou to také dalekou většinou jen obstárlé ženské. Jediným upřímným strážcem zdají se být ty obrovské kočky zde. Z počátku jsem myslel, že je zde jako v Mexiku, kde prý zbožné duše v kostelích kočky živí, aby se té či oné světici za temné noci — nestýskalo; dozvěděl jsem se ale, že jsou zde kvůli neslušně četným potkáním. Lísají se důvěrně k lidem a skáčou z lavice na lavici, což je velmi zábavné.

S praporem savojským vztýčen zároveň prapor nechuti k Římu. Jako za Josefa II. u nás, zavírají se nyní také v Be-

nátkách kostely; dřív bylo zde přes sto kostelů katolických, nyní jich značně podstem. Jezovité měli šťastný nápad, že utekli za temné noci; časně zrána vrazilo vojsko do jejich kláštera a nalezši hnízdo prázdné, ubytovalo se v něm a napsalo nad vrata „Caserma dei Gesuiti“. Lid se toho proudu živě chápe, kostelník u sv. Marka ukazuje ti již jen s patrnou nedůvěrou sloupky z červeného mramoru, u nichž „prý“ byl Kristus bičován, o svěcení svátku není takřka již ani památky, krámy jsou po celou neděli otevřeny a kdo nepracuje právě v dílně, vyjde si — nyní je každý ozbrojen — někam k Marsovu poli na celodenní honbu a střílí benátskou zvěř, vrabce.

Již ani skvělý zevnějšek nevábí. O Božím těle byl jsem přítomen velkolepému, italsky bohatému a zvláštnímu procesí. Rozměry procesí toho jsou obrovské. Sta a sta jde napřed kostelníků, stále sloužících neb jen k tomu dni najatých. Každý má stříbrný neb malovaný štít na prsou, každý oddíl jich (dle far) je v jiném rouše živých barev: jsou tu zcela červení, červení s aksamitovou komží, červení a bílí, bílí s červenou šerpou, bílí s fialovou šerpou, bílí s modrou komží a šerpou, bílí a zelení, s bílými kapucemi přes černé komže, bílí s hnědými kapucemi atd. atd. Někteří nesou jak klády silné, až osm stop dlouhé svíčky voskové, jiní jdou s koši za nimi a ulamují s hořících svíček tvořící se voskové krápníky, většina jich nese ale na červených žerdích velké, až na tři stopy vysoké pozlacené svítilny, a těch jde také síla jedna za druhou, že když se procesí rozvine, začátek jeho již zase do postranní chodby sv. Marka vchází, kdežto zlatý baldachýn sv. Rocca, jenž stál 26 tisíc zecchinů, teprv z levé chodby se vynáší, náměstí Sv. Marka leskne se samým zlatem a průvod kol něho se pohybuující podobá se obrovské zlaté obruči. Mezitím jdou bratrstva v kuklích a s bílými škraboškami před obličejem, bílé a modře oblečení unavení sirotkové, bělovlasí, svou „okresní“ chudobou také zde ku parádě sloužit musící starci a stařenky, holčičky tak malé, že je s každé strany někdo za obnažené ručičky vésti musí, aby ty obnažené nožky jejich neklesly, obalené ale bavlnkou, posypané po těle pozlátkem a po kadeřích pudrem — vše je zcela ještě tak pestré, až teatrálně pestré, jak jsem to již v Akademii byl spatřil na

obraze procesí Božího těla z roku 1496 — jenže na obraze tom bylo také přehojně obecenstva v křiklavě červeném oděvě doby své a zde — —! Pod arkádami proháněli se a vykřikovali prodavači jako jindy a procházeli se lidé s hlavami neobnaženými, a před arkádami seděly pohodlně as ve dvou řadách zvědavé ženštiny, srkající zmrzlinu, a mezi nimi zde onde nějaký muž, cizinec s otevřenou notiční knihou. Jen před kavárnou Quadri stál houfec mužů v náměstí samém, a když arcibiskup došel žehnaje až k nim, zablýskly v houfci nože, nastal chumel kněžstva a lidu, vojska a četnictva a za chvíli odváděli raněné i odnesli k zemi poraženého biskupa.

Již jednou musil benátský arcibiskup uniknout zlobě lidu. Uniknul na ostrůvek San Lazaro k arménským mnichům, kteří ho před dorážejícím v barkách lidem zachránili jen vztýčením turecké zástavy, pod jejíž ochranou zde žijí.

VI

(Benátčané)

„BENÁTČAN JE PRACOVITÝ, STRÍDMÝ, ČINNÝ, NE-unavný, mlčelivý, chytrý.“ Někde jsem to četl. Střídmy, to je pravda; kus opečeného melounu nebo nití uříznutý kousek polenty (kaše kaštanové nebo kukuřicové) dostačí mu k obědu a opilého Benátčana jsem ani neviděl. Chytrý, také pravda! Ještě ani sám dobře nevíš, co chceš, a už tě poučuje jeho: „Si, si, signor, capisco!“, že všemu porozuměl. Místo čisté italštiny mluvil jsem nějaký jazyk románské budoucnosti: základ italský, pomůcka latinská, garnitura francouzská a na tom všem milý email českého přízvuku. Hlavní ale a důležitou vlastností diplomatického toho jazyka byla v daných momentech úplná jeho nesrozumitelnost, takže někdy, když jsem větu vyslovil, sám jsem pak nevěděl, jak to bylo. A on přece: „Si, si, signor, capisco!“

Divil jsem se, že jsou tak duševně čilí při tom svém líném těle! „Lenost je hloupost těla a hloupost je lenost ducha.“ Benátčan není a je líného ducha, není a je hloupého těla.

Je pravda, kde se najme italský dělník „od kusu“, jak se říká, jsou s ním velmi spokojeni a na železných drahách, které se teprv staví, nemají lepších dělníků nad italské, a když najmeš gondoliera, aby tě od konce Canalazza zavezl ke konci druhému, vesluje vytrvale, až pot se s něho řine. Jinak ale, najmeš-li ho na č a s! On nepracuje kvůli práci, nýbrž kvůli odpočinku po ní. Napíná všechny duševní a tělesné síly proto, aby jen co nejdříve byl hotov. Jeho pracovitost je prskavka, jeho lenost stálice. „Čím se zaměstnává váš pan syn?“ ptal se kdosi benátského nobile. „Chodí před kavárnu na náměstí Sv. Marka,“ odvětil pyšně otec. Tak pán. A na tom sprostém klacku, který se válí pod arkádami dóžového paláce na zemi, nebo nepohnutě leží pod vítěznými stěžni sv. Marka, slunci stále jen záda ukazuje a pomalu se pošinuje tak, že do večera s největší akuratesou vykonal úkol slunečních hodin, na tom je také vidět, že by ho tuze pozlobilo, kdyby mu do huby vletěl pečený holub nerozkousaný.

Čím se přečetný proletariát živí, neví as sám. Také o tom as nepřemýšlí, stálo by ho to práci. K tomu už patří kus odhodlanosti, aby alespoň se tvářil, že něco dělá! Pak vezme kus dlouhého dřevce, zarazí do jeho konce hřebík a — lehne si někam, kde gondole přistávají. A když přirazí gondole, není sice pro velmi pohodlné stupně všech přístavišť a pro spolehlivou obratnost gondolierovu ani dost málo pomoci potřebí, on ale přece se tváří, jako by pomáhal, položí své bidélko na kraj loďky a strčí „cavalierovi“ zároveň špinavou svou čepici pod nos. Nebo když ještě nedorostl na tak velké „řemeslo“, jde a — lehne si do vnitřních arkád dóžového paláce. A když tamtudy kráčí cizinec, metá kolem něho kotrmelce tak dlouho, až si cizinec černých očí kotrmelcového kluka všimne a černým rukoum jeho něčeho ušetří.

Lenost benátská jde tak pomalu, že ji chudoba už dávno dohonila. Již jsem se zmínil o těch 30.000 chudých v Benátkách. Jako v Buenos Ayres žebrají koňmo, tak měli benátští žebráci dřív své gondole, v nichž cizince pronásledovali. Ted' je cizinců tak málo, že by se jim gondole nevyplatila. Čekají tedy na cizince — na domácí nejdou, zcela tak jako muškyta — v kostelích a na ulicích. „Ho fame, abbiamo

fame, fate la carità, povero, poverini!“ zní to ze všech konců a koutů.

Výdělek ještě jakžtakž upravený mají gondolieri. V Benátkách možno všude dojít po vodě, ale také pěšky. Od laguny na lagunu jdou mosty a po laguně uličky, dobře pís-kovcovými velkými čtverci dlážděné, ale praúzouké. Pořekadlo zde dí: Benátky nemají ani bláta ani koní. Kůň je zde tvor tak řídký, poněvadž nepotřebný, že v Giardini pubblici, Napoleonem založených, nápis „Pei cavalli“ skoro překvapuje. Mořský kanál je Benátčanovou rolí, z níž vydobývá „frutti di mare“, ryby a měkkýše, je ale také jeho ulicí a gondole je mu na ní koněm i kočárem.

Do gondole dají skleněnou skříň s novorozeňátkem, aby je vezli ke křtu, v ní si veze ženich nevěstu do kostela, v ní sprovází kněz zemřelého sám a sám na ostrov Cristoforo nebo Michele, bez jediného jen příbuzného — poněvadž by ostatní příbuzní mohli prozatím doma něčeho z pozůstalosti uzmut. Gondole je tvor elegantní. Za republiky byly prý všechny skoro domy měšťanské červené, všechny gondole barevné; po červe-nosti zbyly v Benátkách již jen pruhy vybledlé a gondole jsou od konce minulého století černé, smutek moře nad ztrátou republiky. Gondole je celá černá, budka na ní, „la felze“, černě natřena nebo černým sukrem potažena, žaluziemi v oknech i dvířkách opatřena, a přední část gondole vybíhá v pěkně prohnutý, lesklým železem opatřený zob, „forchetta“. Gondolí bývalo zde na třicet tisíc a tak nádherných, že jako ve Španělských kalhoty, zde zas musel zákon nádheru gondolí obmezit. Nyní je jich as šest set a na většině jich je černé sukno budky do ruda ošumělé nebo špinavě záplatované.

Těch šest set gondolí musí ale živit as 3000 gondolierů — těžká úloha při skrovné nyní návštěvě cizinců! Magistrát se musel zase „do toho vložit“. Určil vysokou taxu vůbec a zapo-věděl na př. parníkům, Lloydů zvlášť, aby přistály až k sa-mému nábreží. Z lodě na břeh se ovšem musí a taxa je dosti vysoká, aby lákala gondoliera k vyšroubování ještě vyššímu. Také není jediného cizince, který by do zápisků svých nezanesl poznámku: „Hádka s gondolierem“. Já ji měl teprv noc poslední, když mne odvezl zas k parníku. Půl druhého franku

je taxa, dva jsem vyjednal, tři on pak na lodi chtěl. A pronásledoval mne tak daleko, až byl z kajuty samé vyhozen.

Dříve byly dvě nepřátelské kasty mezi nimi, Castelloni a Niccolotti, nyní se jen liší co obyčejní a co livrejní (omnibusoví i v panských službách najatí) a žijí v poměrném přátelství. Mají společnou kasu pro nemocné, poslouchají vrchního svého quastalda. Sídlo tohoto je u některého traghetta čili přivozu. Zde je na malém dřevěném molu domek (casotto), před ním lavice, před lavicí v noci oheň a nad ní madona s věčnou lampičkou. Poměrné přátelství ovšem nestačí, aby zabránilo tisícovým hádkám za den; ale žádná hádka nejde k pranici. Se strašnými, v žádném slovníku neobsaženými nadávkami začnou dorážet na sebe zdaleka, křičí, jako by nepříteli chtěli plíce na hlavu hodit; čím blíže si ale přijdou, tím ubývá křiku síly, když jedou podle sebe, mručí již jen jako pes na řetězu, a když jsou zase hodně od sebe, nadávají si zase hodně.

Ptáte se po zevnějšku Benátčana? Prostý je v pruhované své barevné košili, s rybářskou benátskou čepicí barevnou na hlavě vskutku malebný, střední třída je ošumělá, benátský elegant je elegantem v pravém slova smyslu. Postavy jsou zde mužně dosti krásné, obličej přibral cos z orientálního typu. Nevypadá-li Benátčan sám jako Shylock, snad je jeho dcera Jessikou, nebo připomíná někdo jiný z rodiny, že kdys obchodníci na Rialtu ještě s nimi ničeho neměli a jejich rokolor v hrdosti své slinami třísnili.

VII

(Benátčanky)

KDYŽ CHCE ČLOVĚK SLOVAN PŘIJÍT DO ZASLÍbené země ženské krásy, musí zůstat přec jen doma. Krásce Kateřině Cornara pomohl „benátský typus“ její na cyperský trůn, ale to už patří do historie; z paláce jejího učinili „monte di pietà“ čili zastavárnu a tam snad daly Benátčanky také historickou už krásu svou a nechaly si po ruce jen tolik, co právě pro všední život nutno. Je pravda, i zcela mladé

ženské připadaly mně, jako by je byli dali před nějakým stoletím někam do skříně, tam je zapomněli a teď teprv vyndali, zetlelé, zaprášené a umouněné. Kde jsem viděl přec něco rozhodně svěžího, nestudoval jsem historický typus benátský, nýbrž arci také již historický typus rakousko-garnisonní.

Snad by tu bylo mnohem víc hezkých děvčat, kdyby se česaly, myly a šaty trochu jinak na sobě upravily než jako spadávající prostěradlo; ale italská olivová pleť a neumyta, havraní vlas a zchundelatělý! Když se některá povede, je ovšem také krásna, ale jen t a k é! Ni na nejhezčí neviděl jsem onu líbeznot a vábivou něžnost, která dle našich pojmů již jednou k ženské kráse je nutna. Nejlíp se vyjímají ve večerním světle, takhle na náměstí Sv. Marka, v klamně hře tisícerych světél a stínů, nebo na obrazích. Malíř je už umí posadit tak, jak jim to nejlíp sluší, aby byl vidět jen necelý profil z odvráceného obličejce, jehož tmavé pleti prospívá trochu stínu, zato ale aby byla vidět celá bohatost hustých černých vlasů, pyšný týl a široká, kypící ramena. S každého toho ramene mohl by splývat cyperský hermelín.

Benátský typus — chtěl bych o něm napsat celou kapitulu pro dějepis kultury! Známo, že čím dále vyvinuje se lidstvo, tím více se i rozvinují rozdíly pohlavní. Na vesnicích najdeš ještě mnoho mužných rysů v ženských obličejích, za nohu antické Venuše by se moderní naše dáma nyní už styděla a středověké portréty dámské jsou také ještě nápadny svou tváří rozhodnou, ostrou, tedy opět jaksi mužnou (viz tak mnohé madony, jichž malíř zvěčnil svou milou). Benátský typus má posud cos mužného, benátská krása zadřímala s benátskou kulturou!

Benátčanka krásná i krokem svým dokazuje, že je pyšna na svou krásu. Má pravdu, dlouho to beztoho netrvá! Když vedle ní spatříme hned sto ženštin snad jen o málo starších, ale již obličejce co nejostřejšího, pleti jaterní, ošklivosti vybrané, šňupajících a vousatých, zvolali bychom skutečně: „T a t o mládež — t o t o stáří!“ Proměna z italské krásy do italské ošklivosti jde prý tak rychle, jak rychle láme se klukům vokalistům hlas. Ale snášejí prý to hrdinně, vezmou pak růženec a jdou do kostela. Snad byla jejich přítomnost tím vinna,

že jsem nezažil maleb italských v kostelích tak dobře jako jinde.

Dobře učinily, že k typu historickému podržely alespoň nádech historického kroje! Nevypadají arci tak jako z patnáctého století, jako již několikrát zmíněná (zalíbila se mně jaksi) Kornárka, již jsem viděl na starém jednom obraze (v Akademii) klečící na nábřeží a obdivující se s rukama sprásknutýma zázraku, že se dole ve vodě všichni kněží topí a jen ten tlustý s monstrancí ne. Ale něco podržely přec: frizuru a černý šlojř. Střední čili měšťanský stav nesmí ani vzít moderního klobouku na hlavu, dal by pohoršení. Jenže je vidíš v plné parádě toliko večer, jakož vůbec dělají toaletu jen pro večerní procházku na náměstí Sv. Marka nebo na Rivě — jinde není v úzkých uličkách místa pro jich vlečky a v gondoli vleček ani nepotřebují. Bez mohutné vlečky není ale toaleta. Za dne jsou v obleku domácím, a domácnost znamená v Itálii nečistotu. Obdivuješ se mistrné architektonice některého paláce a vesníš se trochu do bývalého, krásného života; vtom otevrou se dvěře balkonu a do slunečního jasu vystoupí cumploch — ne, koupá se to v italském vzduchu a patřilo by to do vany a mydlinek!

V lásce jsou prý ohnivy, proč by nebyly! Když tak krátce kvetou, mohly by to také vydržet být věrny. Ale snad že také co do věrnosti jsou trochu „historickými“. Ve volebním sále dóžového paláce, sala dello scrutinio, je obraz „Poslední soud“ od Palmy mladšího. Palma měl milou a namaloval ji trůnící v nebi — tamhle ta kyprá zlatovlasá v zeleném rouchu; než ale přimaloval peklo, stala se mu nevěrnou, i namaloval ji tam ještě jednou, jak ji strhují čerti. Nic neškodí, sluší nebi, peklu ale taky, mohou být na obou místech rádi, že ji tam mají. A také ta Tintorettova „Cizoložnice před Kristem“ dívá se se stěny palladiánského sálu tak nevinně a udiveně, jako by chtěla říci: Ale ty moje nebe, copak je vlastně z toho?

A mravnost veřejná? Zde panuje zvyk už jižní a pražská dohazovačka do benátského přeložená je pak mužem. Je jich mnoho, lenochů těch; jejich rejdištěm je náměstí Sv. Marka a jejich řemeslnou pomůckou důvěrný šepot a psaná adresa.

(Cicerone)

KDO NEMÁ PRO BENÁTKY PŘÍLIŠ MNOHO ČASU nebo kdo italštinu nezná zcela dobře i se šišlavým benátským jejím nářečím, musí mít průvodce. Sic v úzkých těch koutech zbloudí vzdor plánu nejlepšímu, unaví se do mdloby, sezná jen polovici a místo italského ducha pochopí jen benátského vydřiducha. Tento je ale zlý, tuze zlý, mnohem horší než nejhorší z ciceronů, z nichž máš konečně výběr před kavárnou i v každém hostinci. A byť napálils se ciceronem co nejnelidšěji, vysměje se ti konečně — jen jeden člověk.

Já měl při výběru štěstí nesmírné, tak mne alespoň ubezpečoval můj „milý Baldassare“, človíček neslušně malý, přistárlý a jako straka švitořivý. „Moje jméno je i v jedné německé knize,“ pravil a vystoupil na špičky, tak vysoko, že jsem z toho dostal až závrať a za rameno ho chytil.

„Nerad bych se tahal s diškrecemi,“ řku k němu, „mnoholi vám dám pro den hromadou na veškeré vstupné a spropitné?“ Toť už v Benátkách obyčej, neboť pak tě chrání cicerone co nejsvědomitěji před šizením ostatních a šidí tě jen sám.

„Milý Baldassare“ podíval se ještě jednou na můj kabát a spustil: „Nepůjde to — nepůjde pod deset franků!“

„Nu dobře, dám deset.“

Baldassare patrně se zarazil. „Zapomněl jsem počítat, je toho mnoho, tuze mnoho, sotva že bych s jedenácti vystačil.“

„Nechci vaší škody — dám jedenáct.“

„Ano, jen kdyby milostivý pán nechtěl všechno najednou vidět, to pak plynou peníze jako voda skrz prsty. Jiný by žádal dvacet franků a přec by milost pánovi neprospěl, já chci jen dvanáct.“

„Už toho mám dost — deset dám a nic víc!“ Baldassare zahleděl se do ošumělosti svého rukávu jako do zrcadla, povzdech si a pravil: „O můj padrone je nějak přísný!“

A nastal ihned mezi námi poměr přirozený, totiž nepřátelský. Především studoval nepřítel sílu i taktiku nepřítele, on mne a já jeho. Co on na mně vystudoval, nevím, ale za-

jímalo ho všechno, látka na mých spodcích i druh peníze, kterým jsem platil v hostinci, obsah mého kufříku i způsob mých zápisků. Kdykoliv vytáh „padrone“ tužku, jako by byl nitkou vytáh zároveň Baltazárka na špičky prstů.

Z počátku mne chtěl zapříst v sladký poměr nejupřímnějšího přátelství, když jsem to ale nevděčně odmítl, počal mně imponovat svou váhou duševní, a když to také nešlo, šel už drahou svou nejobyčejnější. A dráha ta vycházela z nevinné zásady, že on, „milý Baldassare“, je vlastně největší znamenitostí Benátek, jižto třeba studovat s obětovností a láskou co nejdříve, a vedle toho že možno konečně poznat i to ostatní historické a umělecké v Benátkách, co má tu čest, býti kolem „milého Baldassare“. Ale ne tuze rychle, aby Baldassare nemusel se ohlížet po novém zas padronu.

Ač jsem byl velmi opatrný, poznal jsem přece hned první den dva krámy, kde milý Baldassare obyčejně „svou“ kmínovou vodu čili „mistru“ popíjel, oltář, který byl patronu jeho sv. Baltazaru věnován, kostelík tím znamenitý, že v něm byl Baldassare po druhé kopulován, a jiný kostelík rovněž památný tím, že v něm stojí stolice zhotovené od truhláře, který všem dětem Baldassarovým kmotrem byl, ale již umřel, před osmi právě měsíci. Ba i jednomu z kluků Baldassarových, benátskému uličníku, a paní manželce Baldassarově, benátskému cumplochu, byl jsem při nahodilém setkání osobně představen. Také jsem viděl jednu madonu, při které řekl jednou jeden padrone: „Milý Baldassare, tohleto si musím okreslit!“, a pak sochu, která se Baldassarovi proto líbila, že bylo vidět na ní „každý sval a každou žílu“. Vypadala jako nějaký Hyrtlův anatomický preparát.

Druhý den začal se takto: „Teď mne dovedete do Akademie!“ řku já.

„Ne, já bych teď svému milostivému pánu rád ukázal něco jiného,“ on na to. „Jednou jsem vodil pána, byl to nějaký principe, a ten řekl: Milý Baldassare, ved'te mne, kam chcete, vy zasluhujete důvěry. A když odjížděl, zaklepal mně na rameno a řekl: Milý Baldassare —“

Vtom jsem mu zaklepal také na rameno, řka zase: „Do Akademie — nebo půjdte domů!“

Dopoledne jsem strávil v Akademii před Tizianovou „Assuntou“ a odpůldne začal Baldassare své manévry znovu. Snad že mne chtěl zachránit před větším návalem rozličných dojmů, ba i před přílišným vyžitím dojmu jednoho — „tam půjdem až pak“ nebo „vždyť sem ještě jednou beztoho přijdem“ byly stále jeho fráze. Držel jsem ho ale v kleštích důslednosti a to ho rozmrzelo tak, že se až odmlčel. Nanejvýš že nad mramorovou podlahou jednoho kostela řekl: „Můj milostivý pán myslí zajisté, že je to vykládáno, i toto! to je pouhá nátura!“ a nad podlahou v kostele druhém: „Můj milostivý pán myslí zajisté, že je to pouhá nátura, i toto! to je vykládáno!“

Třetího dne byl ale zase již „milým Baldassarem“ s nově nabytou vůlí. Vyjeli jsme si na vùkolní ostrovy. Jeli jsme v barce kolem blázince na ostrově San Servolo, přistáli na ostrově San Lazaro, kde pod tureckou ochranou žijí Arménci mechitaristé, prohlídli jsme si jejich cypřiše, knihovnu i arménskou tiskárnu, jejich zahradu plnou vavřínů, oliv a artyšok, i jejich chlív plný ideálně tučných krav, a přirazili jsme pak k tři hodiny dlouhému Lidu. Ráno bylo krásné a s Lida je tak rozkošný pohled. Na jedné straně s věčným hukotem valí se k nohous tvým mohutné zelené, stříbrnou pěnou lemované vlny nepokojného Jaderského moře, na druhé rozkládají se temné, tiché laguny benátské. Mimovolně jsem poslechl Baldassara, zvoucího k vycházce na konec Lida a slibujícího, že mně tam něco ukáže, čemu se zasměju.

Půl hodiny mně bylo dosti příjemno. Nohy se sice bořily do mořského, jak moučka drobného písku, ale zajímaly ty tisícere různobarvé skořepiny rovněž různých forem, ty dlouhé, žlábkovité capilunghi, sněhobílé sepie, neforemné rosolovité pate marini, po straně se pohybující pavouci čili granzi, houfy vyplavených leklých sardýnek a vùbec vše, čím zvùle mořských vln břehy vroubí. A když i některá vlna nena-dále o několik sáhů dále šlehla a přes boty se přelila, vždyť Čech bohužel moře nemá a pak — vždyť se prý zasměju a to se mně taky už dávno nestalo.

Ale slunce už pařilo a druhá půlhodina už nebyla příjemna. A třetí ještě méně, vzdor tomu, že jsme zatočili mezi

divoké víno a divoké fíky. Tu začal vyprávět Baldassare, jenž nutil pořád dál — „hned jsme tam!“ — o někdejším nějakém svém padronu, který byl náramně tlustý a vzdor tomu v největším parnu šel po celém Lidu. Potil se tak, že ani nic neviděl pod řinoucími se s čela potůčky, neviděl příkop a padl přes něj. Zrovna jsme stáli u příkopu toho a mladý Baltazárek smál se, až si musel na zem sednout. Ale když se tlustý padrone vzpamatoval, viděl, že padl hlavou zrovna ke skřiváncímu hnízdu. Měl nesmírnou radost a vzal hnízdo i s mladými skřivánky s sebou. A po nějakém čase psal Baldassarovi: „Milý Baldassare, jeden už zpívá.“

„Ale pojd' me dál, ať dojdem cíle!“ pravím mrzutě.

Baldassare vytřeštil udiveně zrak a ukázal na příkop: „To je to!“

A když jsme se vrátili k Piazzettě, měl Baldassare, pořád ještě udivený, peníze i výpověď.

Můj zápas s ním trval tedy tři dny jako lipská bitva. Ale Baldassare, třeba byl podlehl, nechoval v ušlechtilé duši své zášti, a kolikrátkoli jsem šel kolem kavárny Svizzery, tůkl soudruha loktem a šeptal: „Ecco, mio padrone!“

IX

(V al b e r g u)

V ITALII JE DÁVNÝM PRAVIDLEM, JÍT DO NĚKTERÉHO z nejlepších hostinců; jeť vždy ještě dost špatný.

„Mohu dostat pěkný a čistý pokojík?“

„Na výběr, signor! Jenže snad není právě žádný zcela upraven, račte jen okamžik sečkat. Haheho — hoho, Rita! Je-li trojka v pořádku?“ volá portýr do prvního patra a tahá zvoncem jako zběsilý.

Po chvílce objevila se rozčuchaná hlava as dvacetiletého, zcela slušným obličejem a to se rozumí že černýma očima obdařeného děvčete v okně. „Které číslo?“ táže se nejvyšším sopránem.

„Trojku. Je hotova?“

„Není!“

„Tedy, prosím, dělejte, jsem unaven. Čistý povlak na postel, Rita, a čerstvou vodu do latoru, rozumíte?“

„Si signor!“ Zmizela.

Vyjednával jsem zatím s portýrem o cenu pokoje, což je tak obyčej jako u nás smlouvání v tarmarku. V Itálii musíš na všem všudy smlouvat, a kde je na krámě psáno „prezzi fissi“ (určité ceny), podej polovic.

Portýr mně předložil knihu k zápisu. Vyplnil jsem rubriky a čekal jsem. Byl jsem cestou na moři, která pro bouř trvala 16 místo 6 hodin, a nevyspáním trochu zmořen, rád bych se byl alespoň umytím občerstvil. Čtvrt hodina ale uplynula a po Ritě ani památky. Začnu hubovat a portýr zvonit a křičet: „Haheho — Rita, Rita!“ (Markytko.) Konečně se objeví Rita zas v okně. „Ke všem čertům, ještě nic?“

„I ano, zapomněla jsem jen signora zavolat!“

Jdu nahoru a vstoupím do malého pokojíka, do něhož z úzké uličky jen málo světla vniká. Náradí je zde pramálo, postel není ustlána, snad již více dní očekává postel dobrodiní toho.

„Je zde voda, Rita?“

„Si signor!“

„Odejdu pak na půl hodiny a než se vrátím, ať je postel čistě převlečena!“

„Si signor!“

Otvírám kufřík a Rita ze zvědavosti pomáhá. Vyndám trepky z kufříku. „Mám tu zouvák?“

„Si signor!“

„Ale kde!“ zlobím se po marném hledání, k němuž Rita co nejlhostejněji přihlíží.

„Není tu, signor?“

„Ke všem čertům, vždyť vidíte, že není.“

„To jsem jej musila někde zapomenout, signor.“ A začala se tak srdečně svému činu smát v tak jasně perlící škále odhora dolů, že jsem se sám neubráníl úsměvu. Byl jsem se zul již bez zouváku a podávám jí boty. „Ať je podomek vycídí hned, ale hned, slyšíte?“

„Si signor!“ a odešla.

Každý ví, jak příjemna je studená voda unavenému, a

každý se může domyslit, jak nepříjemno je umytému, když hledá pak ručník a nenalezne ho. Rita byla také na ručník zapomněla. Musil jsem si vyndat z kufříku ručník svůj.

Uplynula zase nějaká čtvrt hodina a boty nepřicházely. Odevru dvěře, není-li tu nikoho. Ve vedlejší chodbě slyším mluvit. Jdu tam a vidím u jednoho pilíře stát své boty, ovšem ještě civilisátorskou rukou podomkovou nedotknuté, a vedle nich nohy člověka, mluvícího oknem s někým na dvoře. Jdu k němu a zaklepu mu na ramena. Chlapík se obrátí a vydává dýmku z úst.

„Jste zde podomkem?“

„Si signor!“

„Neřekli vám, že spěchám, že čekám na ty boty?“

„Si signor!“

„Tedy se hýbejte, ať je za okamžik mám!“

„Si signor!“

Vracím se do pokoje a čekám zase čtvrt hodinu. Zlost se již vzbudila a roste. Konečně vyskočím. Na stěně je napsáno, že na podomka zvoní se čtyřikrát. Chytnu tedy zvonec a zvoním dle předpisu. Čekám — nikdo nepřichází. Zvoním znovu a čekám zas — opět nikdo. I chytnu zvonec a zvoním jako na poplach, až mne ruka rozbolí. Po nějaké ještě chvílce přihraje se Rita.

„Zvonil jste, signor?“

„Nu proboha, copak jste nikdo neslyšel?“

„I slyšela jsem, ale nevěděla jsem, co to.“

„Své boty chci!“ rozkřiknu se tak, že Rita se na mne zahledí v komickém udivení. „A na ručník jste taky zapomněla, kdepak je?“ Rita jde k umývadlu, vezme můj ručník do ruky, zavrtí hlavou, spráskne ruce a spustí novou škálu: „Já jej zapomněla!“ chechtá se.

„Nezapomněla jste už někdy hlavu?“

„Ne,“ ubezpečuje naivně.

„Teď mně ale jděte pro boty! Nejsou-li vyciděny, přineste je tak, jak jsou.“

Šla a přinesla je natřeny teprv černidlem. Přinesla ale také s sebou kartáč a začala boty hladit v mém pokoji tak bezohledně a s tak nápadnou úslužností, že jsem se musil opět usmát.

„Ale zapomenete-li, Rita, na převlek postele, nedostanete ani krejcaru spropitného!“

„Jakpak bych zapomněla, signor!“

A když jsem se vrátil po půlnoci domů, našel jsem, že zapomněla Rita především na sirky, a podivný, nepříjemný zápach, jehož jsem za dne nebyl upozoroval, že naplňuje celý pokojík. Rozžehl jsem si pomocí vlastních sirek svíčku a našel jsem, že Rita zapomněla nejen na převlek, nýbrž i že byla za mé nepřítomnosti špinu z umyvadel celého hostince do jednoho kbelíku slila a kbelík ten náhodou právě v pokojíku mém také zapomněla. Odevřel jsem okna i dvěře, chytil zvonec a spustil nehorázný rámus. Celý dům jsem vyburcoval a při té příležitosti jsem měl také teprv tu čest, že jsem seznal pana hostinského. Patrně mně měli všichni mou bezohlednost a malichernost za zlé, i sám pan hostinský, ale nebylo nic platno, Rita musela se dát do převlékání postele.

Druhý den odpovídal prvním a ostatní druhému. Jiný hostinec vyhledat bylo by bývalo podniknutí zcela zbytečné, neboť zde jsem nabyl alespoň již té výhody, že jsem věděl, kde po domě koho hledat a odkud si ho za krk přivést. Ale když jsem odjížděl, stála taková řada služebných u gondole, a tak upřímně natahovali ruce, aby se jim dala nějaká „mancia“, že bych byl musil býti obsluhován jako v hraběcím paláci.